

5. Карпунь І.Н. Управління фінансовою санацією підприємства : [навч. посібник] / Карпунь І.Н. – Львів : «Магнолія-2006», 2007. – 418 с.
6. Колісник М.К., Ільчук П.Г., Віблій П.І. Фінансова санація і антикризове управління підприємством : [навч. посібник] / Колісник М.К., Ільчук П.Г., Віблій П.І. – К. : Кондор, 2007. – 272 с.
7. Організаційний розвиток підприємства : конспект лекцій // Бібліотека економіста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/28/1898.html>
8. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : [навч. посібник] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/78/>
9. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : [навч. посібник] / Терещенко О.О. – К. : КНЕУ, 2004. – 412 с.
10. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання : [навч. посібник] / Череп А.В. – К. : Кондор, 2006. – 378 с.

Надійшла 09.09.2011

УДК 658:656.2

Н. В. ЯКИМЕНКО, О. І. КАЛІНІЧЕНКО
Українська державна академія залізничного транспорту, м. Харків

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Розкрито методичні положення та показники оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту.

Reveals methodological position and performance evaluation of the competitiveness of rail transport.

Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємство.

Актуальність дослідження. В основі забезпечення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту знаходяться дві складові: надання конкурентоспроможних транспортних послуг та забезпечення конкурентоспроможності основних, супутніх процесів та процесів управлінської діяльності. Тобто конкурентоспроможність підприємства залізничного транспорту – це його здатність на основі реалізації конкурентоспроможних основних, супутніх процесів та процесів управлінської діяльності забезпечувати надання конкурентоспроможних транспортних послуг відповідно до вимог споживачів і міжнародних стандартів якості, що обумовлюється конкурентною силою підприємства.

Одним з головних елементів управління конкурентоспроможністю підприємства є оцінка її рівня. Тільки кількісна оцінка дозволяє виміряти рівень конкурентоспроможності та управляти ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи управління конкурентоспроможністю розглядаються в працях Диканя В.Л., Кузьміна О.Є., Максимова В.В., Слободянюк В.О., Тарнавської Н.П., Титаренко В.Є., Фатхутдинова Р.А. та ін. [1–7]. Їх праці присвячені питанням побудови ефективного механізму управління конкурентоспроможності, розробці методичних підходів до оцінки рівня конкурентоспроможності, формуванню та реалізації конкурентної стратегії тощо.

Не дивлячись на достатньо широке розроблення проблеми необхідно докладно зупинитися на проблемі оцінки конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту, що потребує визначення не тільки методичного підходу, але й специфічної системи показників оцінки. Ці питання сформулювали **мету статті**, що пропонується.

Викладення основного матеріалу. Наукова література містить достатньо велику кількість праць, присвячених проблемам оцінки конкурентоспроможності підприємств. Їх положення визначаються різноманітністю методичних підходів, способів та показників оцінки. Найбільш розповсюдженими методичними підходами до оцінки конкурентоспроможності підприємств є:

1) індикативний – ґрунтується на аналізі сукупності характеристик, які дозволяють описати стан досліджуваного об'єкта. Кожний індикатор поділяється на ряд показників, які характеризують елементи об'єкта;

2) метод ієрархій – характеризується систематизованою процедурою подання елементів, які визначають конкурентоспроможність підприємства. Існуюча проблема конкурентоспроможності об'єкта розподіляється на складові, які вистроюються у вигляді піраміди. Метою застосування методу ієрархій є вибір з групи досліджуваних об'єктів того, який має найбільший рівень конкурентоспроможності;

3) метод різниць – базується на порівнянні показників, які характеризують конкурентоспроможність, декількох підприємств з метою визначення різниці між ними;

4) метод рангів – базується на ранжуванні досліджуваних підприємств за показниками, які характеризують їх слабкі та сильні сторони тощо.

Існуючі методи оцінки можуть бути об'єднані у декілька груп. Перша – дає можливість виявити

конкурентні позиції підприємства на ринку на поточний момент, але не дозволяє визначити сильні та слабкі сторони підприємства в перспективі, а якщо створюється можливість прогнозування ринкової частки підприємства, то відсутня можливість встановлення інтегрального значення конкурентного потенціалу підприємства. Друга – дозволяє моделювати рівень конкурентного потенціалу підприємства, але ринкові позиції підприємства не враховує. Третя – ґрунтується на оцінці конкурентоспроможності як результату реалізації конкурентних переваг у результаті формування конкурентного потенціалу. Четверта – пов'язує оцінку конкурентоспроможності з системою показників ефективності діяльності підприємства.

До першої групи методів оцінки конкурентоспроможності належить метод, в основі якого знаходиться оцінка рівня конкурентоспроможності продукції чи послуг як критерію завоювання конкурентної позиції на ринку. Так, Фатхутдінов Р. конкурентоспроможність організації визначає з урахуванням вагомості товарів та ринків, на яких вони реалізуються [7, с. 297–298], а Гринько Т.В., досліджуючи різноманітні методи оцінки конкурентоспроможності, визначає, що оцінювати конкурентоспроможність продукції можна:

- 1) виходячи з її відповідності потребам споживачів;
- 2) за економічними, нормативними та технічними параметрами, які об'єднані в інтегральний показник рівня конкурентоспроможності продукції;
- 3) за корисним ефектом та сукупними витратами за життєвий цикл продукції [8, с. 67–73].

Першу та четверту групу методів поєднує модель розрахунку рівня конкурентоспроможності, яка використовує два елементи: показник конкурентоспроможності товару та ефективність виробничої діяльності.

Оцінка конкурентних переваг як основи забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства розглядається, наприклад, у праці Павлової В.А. (належить до третьої групи методів оцінки конкурентоспроможності). Вчений пропонує інтегральну оцінку конкурентних переваг визначати враховуючи: по-перше, значення та вагомість певної конкурентної переваги, кількість конкурентних переваг та, по-друге, значення, вагомість та кількість факторів, які впливають на формування конкурентних переваг [9, с. 49–50].

В науковій літературі зустрічаються й нестандартні підходи до оцінки конкурентоспроможності. Так, Іванов Ю.Б. робить спробу визначення формального показника конкурентоспроможності, який буде відображати конкурентоспроможність підприємства як економічний показник для цілей стратегічного планування та контролю оперативного його стану. Тому для оцінки пропонує використовувати збалансовану систему показників, яка органічно поєднує рівні стратегічного і оперативного управління, а також є системою стратегічного управління та оцінки ефективності [10, с. 46].

Оцінку інтенсивності зміни конкурентного статусу підприємства, на думку Смоліна І.В., можливо отримати в результаті оцінки динамічної конкурентоспроможності, яка здійснюється за формулою динамічного інтегрального коефіцієнта на основі індексів обсягу діяльності та ефективності діяльності підприємства за досліджуваний період [11, с. 190–191].

Проведений аналіз методів оцінки конкурентоспроможності, існуючих в науковій літературі, довів, що в загальному вигляді всі методи оцінки конкурентоспроможності підприємства розподіляються на наступні види:

- 1) розрахунок рівня конкурентоспроможності здійснюються на основі середніх та відносних величин:

– методи, які базуються на використанні одиничних показників, коли значення показника, що оцінюється, порівнюється зі значенням базового показника;

– методи, які базуються на використанні середньозваженої одиничних показників оцінки, коли рівень конкурентоспроможності визначається як сума добутоків одиничних показників оцінки та коефіцієнтів їх вагомості;

– методи, які базуються на використанні середньої арифметичної одиничних показників;

– методи, які ґрунтуються на даних щодо корисного ефекту та сукупних витрат на життєвий цикл об'єктів оцінки;

– методи, які базуються на використанні середнього або середньозваженого геометричного показника одиничних параметрів;

- 2) розрахунок рівня конкурентоспроможності здійснюються на основі визначення комплексного чи інтегрального показника, який поєднує показники конкурентоспроможності товару та ефективності управління підприємством;

- 3) розрахунок рівня конкурентоспроможності здійснюються за інтуїтивними характеристиками конкурентного статусу на підставі складання матриць.

Вивчення методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємств дозволило зробити висновок стосовно відсутності не тільки універсальної методики оцінки, але й такої яка б дозволила оцінити конкурентоспроможність підприємства залізничного транспорту.

В основі оцінки конкурентоспроможності авторами статті покладено наступні положення:

- 1) в умовах реформування залізничного транспорту України, яке планується здійснити

керівництвом галузі в найближчий період, підприємства залізничного транспорту опиняться в конкурентному просторі, в тому числі внутрішньому. Тобто конкурентна боротьба існуватиме і між підприємствами залізничного транспорту (залізничними). Її результати знаходитимуться в ракурсі забезпечення конкурентоспроможності транспортних послуг, більш повного задоволення потреб споживачів, забезпечення організації конкурентоспроможних основних, супутніх та управлінських процесів, що в сукупності сприятиме забезпеченню інвестиційної привабливості підприємств, залученню додаткових обсягів пасажиро- та вантажопотоку, створить необхідне підґрунтя забезпечення конкурентоспроможності залізничного транспорту відносно автомобільного;

2) оцінку конкурентоспроможності підприємства залізничного транспорту пропонуємо проводити за комплексними показниками, які характеризують конкурентоспроможність основних, супутніх та управлінських процесів;

3) для оцінки конкурентоспроможності доцільно використати розрахунок інтегрального показника за формулою:

$$K_{нзм} = K_{он} \times \alpha_i + K_{сн} \times \alpha_j + K_{ун} \times \alpha_s, \quad (1)$$

де $\alpha_i, \alpha_j, \alpha_s$ – значимість складових конкурентоспроможності (основних, супутніх та управлінських процесів);

$K_{он}, K_{сн}, K_{ун}$ – значення показників конкурентоспроможності основних, супутніх та управлінських процесів, які розраховуються за формулою:

$$K = \sum_{i=1}^n (1 - \delta_i) \times B_i, \quad (2)$$

де δ_i – відносна оцінка показників, які характеризують конкурентоспроможність основних, супутніх та управлінських процесів;

B_i – вагомість показників, які входять у розрахунок;

n – кількість показників, які характеризують конкурентоспроможність основних, супутніх та управлінських процесів.

При цьому $\delta_i, \delta_j, \delta_s$ розраховуються за формулами:

якщо більше значення показника є найкращим:

$$\begin{aligned} \delta_{i,j,s} &= \frac{P_{i,j,s}}{P_{opt}}, \text{ якщо } 0 \leq P_{i,j,s} \leq P_{opt}, \\ \delta_{i,j,s} &= 1, \text{ якщо } 1 \leq P_{i,j,s} \leq P_{opt}; \end{aligned} \quad (3)$$

якщо менше значення показника є найкращим:

$$\begin{aligned} \delta_{i,j,s} &= \frac{P_{i,j,s}}{P_{opt}}, \text{ якщо } 1 \leq P_{i,j,s} < P_{opt}, \\ \delta_{i,j,s} &= 1, \text{ якщо } 0 \leq P_{i,j,s} \leq P_{opt}, \end{aligned} \quad (4)$$

Конкурентоспроможність основних процесів підприємства залізничного транспорту пропонуємо визначати на основі розрахунку наступних показників:

- коефіцієнт нерівномірності перевезень в часі;
- динамічне навантаження вагону;
- дільнична швидкість руху поїзда;
- вартість вантажної маси, яка знаходиться в русі (показник своєчасного задоволення споживачів послуг);
- час знаходження вагону під вантажними операціями та на технічних станціях;
- рівень збереженості вантажів;
- рівень інформатизації перевізного процесу;
- надійність технічних засобів.

Для супутніх процесів показниками конкурентоспроможності пропонуємо визначати:

- комплексність послуг;
- якість ремонту рухомого складу;
- рівень інноваційності виробничих процесів;

- рівень інвестиційно-інноваційної активності;
- рівень екологічної безпеки виробничих процесів.

Показниками конкурентоспроможності управлінських процесів пропонуємо визначати: рентабельність, економічність та гнучкість управлінських процесів.

Для кожного з показників потрібно розрахувати відносну оцінку за формулами 3 та 4. В якості оптимального рівня показника можуть бути використані або нормативні (у тому числі за міжнародними стандартами) або прогнозовані значення. В подальшому на основі методу експертних оцінок потрібно визначити вагомість кожної складової комплексного показника конкурентоспроможності основних, супутніх та управлінських процесів, а також значимість складових конкурентоспроможності.

Порівняння показників конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту, які розраховані за декілька періодів, дозволяє отримати висновок щодо конструктивності змін в процесах підприємств, а порівняння показників конкурентоспроможності декількох підприємств залізничного транспорту сприятиме отриманню можливості залучення зовнішніх інвестицій та характеризує компетентність управлінського персоналу.

Висновки. Таким чином, в статті викладено методичні положення та визначено показники оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту, що, на відміну від існуючої практики, здійснюється за комплексними показниками, які характеризують конкурентоспроможність основних, супутніх та управлінських процесів.

Література

1. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоспособности предприятия : [монография] / В.Л. Дикань. – Х. : Основа, 1995. – 160 с.
2. Кузьмін О.С. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : [навч. посібник для студ. спец. „Міжнародна економіка”] / О.С. Кузьмін, Н.І. Горбаль. – Львів : Компакт-ЛВ, 2005. – 304 с.
3. Максимов В.В. Обґрунтування стратегії управління конкурентоспроможністю підприємства / В.В. Максимов, Я.В. Бурко // Вісник Східноукраїнської національного університету ім. В. Даля. – 2009. – № 9 (139). – С. 69–77.
4. Слободянюк В.О. Оцінка конкурентоспроможності підприємств цукрової промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / В.О. Слободянюк. – О., 2009. – 21 с.
5. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання на засадах інноваційного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Н.П. Тарнавська. – Тернопіль, 2009. – 40 с.
6. Титаренко В.С. Оцінювання та розвиток конкурентоспроможності промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / В.С. Титаренко. – Львів, 2005. – 20 с.
7. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации : [учебник] / Фатхутдинов Р.А. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 544 с.
8. Гринько Т.В. Механізм формування конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на міжнародних ринках: монографія / Гринько Т.В. – Кривий Ріг : Видавничий Дім, 2005. – 322 с.
9. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення / Павлова В.А. – Дніпропетровськ : ДУЕП, 2006. – 276 с.
10. Иванов Ю.Б. Адаптивная оценка конкурентоспособности предприятия: теоретико-аналитические аспекты / Ю.Б. Иванов, И.А. Серова // Бизнес-Информ. – 2009. – № 12(1). – С. 45–47.
11. Смолін І.В. Стратегічне планування розвитку організації : [монографія] / І.В. Смолін. – К. : КНТЕУ, 2004. – 344 с.

Надійшла 11.09.2011